

СПРОБА СЕМАНТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЛЕКСИКИ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ _____

У статті висвітлюється підхід до системного витлумачення лексики цілеспрямованої діяльності. Метод ґрунтується на використанні узагальненої схеми відповідної «предметної галузі», в якій розрізняється низка етапів будь-якої цілеспрямованої діяльності.

Ключові слова: цілеспрямована діяльність, практичне міркування, обмірковування (зважування), побічний ефект, рішення, намір.

Як відомо, поштовхом до будь-якої цільової дії (ЦД) є те чи інше бажання суб'єкта¹. Відтак джерелом діяльності може бути як бажання того, щоб щось відбулося, так і бажання уникнути чи запобігти якій-небудь ситуації.

Наступні етапи діяльності суб'єкта відбиває загальна схема ЦД², яка знаходить підтвердження в численних дослідженнях ЦД з позицій філософії³, психології та штучного інтелекту:

1) «примірювання» — практичне міркування (ПМ): співвіднесення бажання зі структурою шляху до його задоволення⁴ і з «потенціалом» суб'єкта — тими реальними можливостями, що він їх може вжити для досягнення бажаного;

2) обмірковування — «зважування», тобто оцінка неминучих чи можливих негативних сторонніх ефектів від діяльності, спрямованої на задоволення бажання;

3) рішення — позитивний чи негативний результат оцінки;

4) намір — стадія, яка відокремлює момент позитивного рішення суб'єкта щодо виконання дії від початку докладання практичних зусиль, спрямованих на досягнення бажаної ситуації;

5) власне дія.

Наведені установки природно розглядати як аналог предметної галузі ЦД, на яку можна спиратися для системного витлумачення лексики ЦД. Ідея тлумачення лексичних одиниць, виходячи з описуваної ними предметної галузі, належить Ю. С. Мартем'янову, який свого часу запропонував «увійти в слово від пред-

¹ *Бйм Х.* Решения, действия и язык // Проблемы моделирования языковой интеракции : Уч. зап. Тартуского ун-та.— Тарту, 1978.— Вып. 472.— С. 18–37.

² Там же.

³ *Ишмуратов А. Т.* Логический анализ практических рассуждений : Формализация психико-логических понятий.— К., 1987.— 140 с.

⁴ *Жолковский А. К.* Лексика целесообразной деятельности // Машинный перевод и прикладная лингвистика.— М., 1964.— Вып. 8.— С. 67–103; *Дорофеев Г. В., Мартемьянов Ю. С.* Логический вывод и выявление связей между предложениями в тексте // Машинный перевод и прикладная лингвистика.— М., 1969.— Вып. 12.— С. 36–59.

метної галузі»⁵. Головний принцип такого підходу стосовно ЦД полягає в тому, що в процесі семантичного опису лексики ЦД повинні висвітлюватися: 1) стадія ЦД, що її відбиває витлумачуваний предикат; 2) ретроспективне відображення попередніх стадій та їхньої специфічності.

Виходячи з ідеї стадіальності будь-якого цільового акту, ми жодною мірою не наполягаємо на жорстко детермінованій часовій послідовності проходження кожного етапу. У повсякденній практиці буває важко відділити одну стадію від іншої і послідовність їхньої реалізації легше уявити на суто логічному рівні. У той же час будь-яка завершена цільова дія так чи інакше проходить усі стадії. Наприклад, з речення (1) *Іваненко поїхав до Львова* випливає, що: 1) або в Іваненка було бажання опинитися у Львові, або перебування у Львові є умовою (чи однією з умов) задоволення деякого бажання Іваненка; 2) Іваненко мав у своєму розпорядженні можливості для того, щоб потрапити до Львова; 3) поїздка до Львова, на думку Іваненка, не загрожувала йому жодними небажаними наслідками; 4) усе викладене (пп. 1–3) спонукало Іваненка до рішення їхати до Львова, яке він і реалізував. При цьому проходження всіх згаданих етапів здійснювалося радше «штатно», без будь-яких проблем, і тому не було потреби спеціально відбивати кожную стадію.

Тимчасом основна маса лексики ЦД так чи інакше прив'язана до певних ланок відповідної схеми. Для більшості дієслів ЦД можна вказати, чи всі стадії даного цільового акту вже пройдено, і якщо ні, то яка саме стадія перебуває у фокусі опису досліджуваного дієслова. Наприклад, дієслово *Х збирається (робити) В* констатує, що суб'єкт пройшов етапи «чистого» бажання, «примірювання», зважування, яке спричинилося до позитивного рішення виконати В, можливо, уже намітив час початку дії, але ще не розпочав реалізацію свого наміру. Дієслово *Х зважився на В* констатує проходження тих самих стадій, але про те, чи розпочав Х виконання В, нічого не повідомляється. Дієслово *Х ризикнув В* фіксує не лише проходження всіх попередніх етапів ЦД, але і факт реалізації наміру суб'єкта. У випадку ж *Х вагається, робити чи не робити В* повідомляється, що суб'єкт просунувся тільки до стадії зважування і досі з неї не вийшов.

Відображення специфіки проходження етапів ЦД у значеннях лексичних одиниць. Якщо семантика предиката ЦД вказує на те, що вже пройдено низку етапів (чи навіть всі етапи) цільового акту, у його значенні — часто ретроспективно — відбивається специфічність проходження певної попередньої стадії. За цих умов, як правило, мається на увазі, що інші стадії було пройдено нормативно. Наприклад, якщо в семантичний фокус лексичної одиниці потрапляють ті чи інші аспекти проходження етапу ПМ, то мається на увазі, що в суб'єкта не виникало проблем на етапі обмірковування, тобто відповідний спосіб досягнення цільової ситуації був оцінений позитивно. І навпаки, якщо предикат акцентує особливості етапу зважування, то, отже, суб'єкт мав у своєму розпорядженні достатній потенціал для здійснення відповідної акції.

1. Етап ПМ. Семантика багатьох предикатів ЦД апелює до особливостей проходження стадії ПМ, коли суб'єкт так чи інакше співвідносить свої реальні можливості із засобами, необхідними для реалізації бажаного стану справ. Говорячи *Х може (здатний) (зробити) Р*, ми тим самим маємо на увазі, що якщо Х, бажаючи Р, уживе свої ресурси В, то результатом докладання В стане Р.

⁵ *Мартемыанов Ю. С.* Заметки о строении ситуации и форме её описания // Машинный перевод и прикладная лингвистика. — М., 1964. — Вып. 8. — С. 125–149.

Сентенційна форма на зразок *Для Р Х-у потрібно (треба) В* нормативно тлумачиться за допомогою імплікативної залежності, яка викладається від наслідку до посилання: «Бажана для Х-а ситуація Р буде досягнута, якщо Х здійснить В». При цьому передбачається, що Х здатен здійснити В. Та сама структура з вилученням факультативних валентностей Х і Р (пор. *потрібно (треба) В*) виходить з того, що характер бажаної ситуації Р та суб'єкт бажання Х відомі з контексту чи конситуації. Як справедливо відзначає О. К. Жолковський⁶, значення даних предикатів (*потрібно, треба*) нормативно передбачає, що В — не обов'язково єдиний (безальтернативний) шлях до Р. Так, коли кажуть: «Для того щоб вивчити англійську мову, мені потрібен підручник», мають на увазі не те, що відсутність підручника виключає оволодіння англійською мовою (можна навчатися з викладачем, або в лінгафонному кабінеті, чи поїхати до Англії), а те, що хочуть діяти за певним планом навчання, однією з невід'ємних частин якого є підручник⁷.

Водночас така сама структура з предикатом *необхідно* (пор. *для Р Х-у необхідно В*), яка витлумачується через аналогічну імплікативну залежність, передбачає, що В — це єдиний (безальтернативний) шлях до Р (або безальтернативний компонент (фактор) шляху до Р, якщо даний шлях складається з кількох компонентів). Ця особливість значення предиката *необхідно* добре унаочнюється тією обставиною, що імплікативна залежність, через яку це значення витлумачується, може бути адекватно переформульована і через протилежну імплікацію на зразок «Якщо не В, то не Р»: «Якщо Х не здійснить В, то бажана для Х-а ситуація Р не буде досягнута». Натомість для імплікативної структури, яка описує значення *потрібно (треба) Р* таке переформулювання є неправомірним. Зазначимо також, що конструкція з нереалізованими факультативними валентностями *необхідно* (пор. *необхідно В*) передбачає, що В є безальтернативним засобом подолання критичної ситуації (забезпечує непогіршення загального сумарного стану (ЗСС) суб'єкта або ж поліпшення поточного негативного ЗСС).

Іноді шлях до досягнення цільової ситуації Р має компонентну структуру. За таких умов може виявитися, що суб'єкт має у своєму розпорядженні можливості для виконання тільки одного з «доданків» (Y), «сума» яких утворює шлях, що веде до Р, а реалізація іншого «доданку» (C) від нього не залежить. Однак узявши до уваги, що фактор C з якої-небудь причини наявний (або повинен чи може реалізуватися без участі суб'єкта), останній реалізує залежний від нього чинник В. У такий спосіб він забезпечує наявність другого з двох необхідних складників, «підсумовування» яких і приводить до досягнення цільової ситуації Р. Саме таке значення має предикат *скористатися (тим, що С)* і зворот *вибрати момент (коли С)*. Обидва чинники можуть бути як незалежними один від одного, так і залежними (здійснення В може залежати від реалізації С, але не навпаки).

Такі особливості етапу ПМ характеризують семантику багатьох дієслів і предикатних зворотів.

Вираз на зразок *С до речі; С є доречним* вказує на те, що суб'єкт Х зрозумів (усвідомив), що ситуація С може бути використана ним як компонент (фактор) «шляху» до Р — мети Х-а.

Вираз *С грає на руку Х-у* означає, що деякий спостерігач (або сам мовець) розуміє, що ситуація С може бути використана Х-ом як чинник, якого йому бракувало для реалізації Р — мети Х-а. В окремому випадку носієм цієї думки може бути і сам Х, але це не обов'язково.

⁶ Жолковський А. К. Знач. праця.

⁷ Там же. — С. 95.

Майже те саме значення має і фігуральний вираз *С ллє воду на млин Х-а* з тією лише різницею, що тут Х не може бути носієм відповідної думки. При цьому мають на увазі, що суб'єкт даної думки негативно ставиться до Х-а і до перспективи здійснення ним Р.

Предикатив *У підігрує Х-ові в Р* передбачає, що особа У забезпечує наявність фактора С з надією на те, що Х здогадається про його бажання у такий спосіб допомогти Х-у в досягненні його мети Р. Як бачимо, у даному тлумаченні міститься вказівка про недоречність спілкування «прямим текстом» між У-ом та Х-ом.

Навпаки, предикати й звороти *не скористатися (тим, що С), втратити можливість, пропустити момент (коли С)* описують антонімічну ситуацію: у той час, коли був наявний не залежний від суб'єкта компонент С, він не «додав» до нього компонента У, що був йому під силу, через що цільова ситуація Р так і залишилася недосягнутою. Значення адвербіального предикатива *в надії (сподіваючись) (на С, У)* вказує на те, що суб'єкт, вважаючи високоймовірним здійснення незалежного від нього фактора С, не чекаючи цього, реалізує доступний йому фактор У, у такий спосіб забезпечуючи їхнє наступне підсумовування (якщо його надія справдиться). Предикат *вичікувати (поки С)*, навпаки, констатує, що суб'єкт не розпочинає У доти, поки не відбудеться очікуване С. Нарешті, предикатний зворот *У втратило сенс* повідомляє, що подальша діяльність У вже не веде до мети, оскільки фактор С, до якого мав би долучатися У, перестав існувати.

Зазначимо, що такі лексичні одиниці є засобами експлікації (прямої вказівки) плану чи певних компонентів плану, складеного суб'єктом для досягнення бажаної ситуації. Натомість саме слово *план* є непрямим позначенням схеми послідовності докладання різноманітних ресурсів, якою суб'єкт керується у своїй діяльності.

Багато мовних засобів відбивають проблемну ситуацію, у якій суб'єкт не здатний, не впевнений у своїх силах або не знає, як саме досягти мети. Так, у *Х безпомічний (безпорадний) у Р* йдеться про те, що Х не в змозі самостійно здійснити Р, хоча для абсолютної більшості людей здійснення Р є цілком посильним і доступним. Метафоричний вираз *Х в тупику* відбиває ситуацію, коли Х не знає, як здійснити Р.

Спроби суб'єкта перебороти проблемну ситуацію відбиваються в значеннях предикатів *намагатися, пробувати, навмання*:

Х намагається 1 Р \approx 'Х уживає (докладає) ресурси для каузації Р, не маючи впевненості в тому, що кількість докладених ресурсів є достатньою для каузації Р';

Х намагається 2 Р \approx 'Не володіючи готовою інформацією про те, як досягти Р, Х докладає інтелектуальних зусиль, щоб сформулювати уявлення про доступний шлях В до Р і здійснити Р';

Х пробує 1 Р \approx *Х намагається 1 Р* — пор. (2) *Він намагається (пробує) зрушити шафу*;

Х пробує 2 Р \approx *Х намагається 2 Р* — пор. (3) *Він намагається (пробує) розв'язати задачу*. Аналогічний стан справ відбито й у значенні метафоричного виразу *Х шукає вихід (з «не Р»)*. Якщо ж у подібних випадках зусилля суб'єкта виявляються успішними, тоді ситуація може бути схарактеризована як *Х знайшов вихід (з «не Р»)*;

Х пробує 3 В \approx 'Дійшовши думки про те, що якщо вжити В, то, можливо, буде досягнуто Р, Х вживає В. При цьому Х розраховує однозначно встановити, чи є правильним те, що якщо вжити В, то буде Р'⁸. Пор.: (4) *Він спробував застосувати логарифмування (діяти через директора)*. Звернімо увагу, що в даного

⁸ Жолковський А. К. Зазнач. праця. — С. 74.

предиката змінна *V*, яка іменує передбачуваний спосіб здійснення *P*, не має відповідної валентності в моделях керування *пробувати 1* і *пробувати 2*, тобто, згідно з класифікацією, запропонованою Ю. Д. Апресяном⁹, є сильною семантичною і нульовою синтаксичною валентністю. З іншого боку, в моделі керування *пробувати 3* не може бути реалізована валентність цільової ситуації *P*;

навмання V (X) ≈ ‘Бажаючи *P*, *X* робить *V*, не маючи жодних підстав вважати, що якщо вжити *V*, то буде *P*’.

Вирази *безцільний V*, *безцільно V* можуть бути витлумачені в такий спосіб: *X безцільно V ≈* ‘*X* робить *V*. На думку мовця чи спостерігача, *V* не може doprowadити до жодного корисного (із загальноприйнятого погляду) результату. Це змушує мовця чи спостерігача вважати, що *X* робить *V* не тому, що вбачає у *V* засіб досягнення якого-небудь свого бажання’.

2. Етап «Зважування». Багато лексичних одиниць ЦД відбивають специфіку проходження етапу обмірковування (зважування). Так, зворот *X прораховує наслідки P* передбачає, що *X* намагається з’ясувати можливі позитивні й негативні наслідки *P*, щоб визначити, як можуть відбитися результати *P* на їхній холістичній оцінці¹⁰. Як було зазначено вище, предикат *вагатися* (пор. *X вагається, робити чи не робити P*) відбиває ситуацію, коли суб’єкт, здатний здійснити *P*, перебуває в стадії зважування й у ній «застряг», не прийнявши поки що жодного рішення — ані позитивного, ані негативного.

Якщо суб’єкт позитивно оцінює перспективу здійснення *P*, то на цьому етапі ситуація може бути схарактеризована за допомогою предикативів *P влаштовує X-a*, *P є прийнятним для X-a*, а в протилежному випадку — як *P не влаштовує X-a*, *P є неприйнятним для X-a*. Уживання предикативів *P є доречним / P є недоречним* слугує аргументацією позитивного чи негативного рішення суб’єкта щодо обмірковуваної акції *P*. Відповідне рішення залежить від того, буде чи не буде, на його думку, здійснення *P* розцінене як порушення певних норм та правил, загальноприйнятих у соціумі, до якого належить суб’єкт.

Як видається, подібність значень даних предикативів підкріплюється й однаковістю їхньої ідіоматичної лексичної сполучуваності. Так, їхні стверджувальні та негативні форми і в українській, і в російській мовах попарно сполучаються з тими самими значеннями лексичного параметра *Magp*¹¹: *P цілком влаштовує X-a (P є цілком прийнятним (доречним)) — P вполне устраивает X-a (P вполне приемлемо (уместно)); P зовсім (абсолютно, геть) не влаштовує X-a (P є зовсім (абсолютно, геть) неприйнятним (недоречним)) — P совершенно (абсолютно) не устраивает X-a (P совершенно (абсолютно) не приемлемо (неуместно))*.

Стверджувальні та негативні форми дієслова *зважитися* (*зважитися на P / не зважитися на P*) відповідно вказують на те, що процес обмірковування проходив не просто, супроводжуючись сумнівами, коливаннями, але зрештою суб’єкт прийняв чи то позитивне, чи то негативне рішення щодо виконання *P*.

Одним з типових видів «зважування» є вироблення рішення як типової реакції на чиєсь спонукання — прохання, пропозицію, запрошення і т. ін., але не, скажімо, на наказ, який не допускає у свого адресата вільного вибору і вимагає від нього тільки позитивного рішення про його неухильне виконання.

⁹ Апресян Ю. Д. Лексическая семантика.— М., 1974.— 368 с.

¹⁰ Арутюнова Н. Д. Сравнительная оценка ситуаций // Известия АН СССР : Сер. лит. и яз.— 1983.— № 4.— С. 330–341.

¹¹ Жолковский А. К., Мельчук И. А. О семантическом синтезе // Проблемы кибернетики.— М., 1967.— № 19.— С. 177–238.

Подібні типові реакції на спонукання описують стверджувальні та негативні форми предиката *погодитися*. Позитивне рішення маркується формами *погодитися1 + Inf* (пор. *погодився переїхати*), *погодитися1 + на N знах.* (*погодився на переїзд*), але не *погодитися2* (*з ким-небудь; у чому-небудь*), яке вказує на те, що суб'єкт поділяє з ким-небудь його погляд. На негативне рішення вказує форма *не погодитися1*, а також аналітична форма *відмовитися* (*від чого-небудь*), що містить внутрішнє заперечення.

Важливим видом «зважування» є і процес ухвалення рішення про дозвіл чи заборону кому-небудь на виконання певної акції. За цих умов позитивне чи негативне рішення залежить від результатів оцінки того, як може вплинути на хо-лістичну оцінку (ЗСС) суб'єкта X виконання дії P іншою особою Y. Слід підкреслити, що з погляду адресата — контрагента дозволу чи заборони (тобто в разі концептуалізації тієї самої ситуації з боку учасника Y) — одержання дозволу на здійснення дії P є для нього здобуттям одного з необхідних компонентів «шляху» до реалізації P. Відтак для учасника Y одержання дозволу співвідноситься з етапом ПМ — здобуттям необхідного (правового) ресурсу, без якого дія P не може бути здійснена. Адже в подібних ситуаціях залежності від вищої інстанції, якою в даному випадку для Y-а є X, навіть володіючи необхідними ресурсами для самостійного виконання P, Y не має права застосувати ці ресурси без наявності на це санкції з боку X-а.

Максимально узагальнюючи, можна сказати, що «зважування» — це етап, закономірним результатом якого має стати дозвіл чого-небудь самому собі чи іншому або заборона чого-небудь самому собі чи іншому.

Предикати *X-у доводиться P, X змушений P, X неохоче P*, рос. ідіоматичний вираз *X скрепя серце P* акцентують увагу на нетривіальності проходження даної стадії: тут суб'єкт приймає рішення про діяльність, що веде до погіршення показників одного з його параметрів, заради того, щоб поліпшити чи принаймні не погіршити стан іншого, важливішого (базисного) параметра. У підсумку це має забезпечити непогіршення загального стану суб'єкта, тобто не похитнути його загальної (холістичної) оцінки.

А предикат *X ладний (ладен) Pinf* вказує на те, що в аналогічній ситуації X легко прийшов до позитивної оцінки перспективи виконання P, хоч і розуміє, що із загальноприйнятого погляду подібний учинок кваліфікується як абсурдний чи негожий. Однак X настільки гостро відчуває необхідність врегулювання (за допомогою виконання P) свого загального сумарного стану, що очевидні побічні негативні наслідки P його не хвилюють. Важливо підкреслити, що дана лексема відбиває саме стан психологічної готовності до вчинку, а про те, буде чи не буде цей вчинок здійснено, нічого не повідомляється: «Я ладний на все — блиснув очима Максим», «Вона ладна вийти заміж хоч і за сажотруса...», «Він ладний усе їй простити, аби тільки бачитися з нею», «Хто знайде моє намисто, тому я ладна оддати хоч би й половину свого скарбу» (І. С. Нечуй-Левицький).

Очікувана дія може бути спрямована і проти деякої особи (співтовариства), до яких суб'єкт налаштований негативно. При цьому йдеться про те, що суб'єкт готовий зневажити етичними нормами і проігнорувати соціальний осуд, який викличе скоєння подібної дії: «Пани у своїх шкурних інтересах ладні запродати свою Вітчизну кому завгодно», «Татари... кожного часу ладні напасти на мої села, на мій палац» (І. С. Нечуй-Левицький).

В інших випадках *ладний* відбиває згоду суб'єкта здійснити те, про що його просять або те, до чого його змушують обставини: «За Кліма я б ладна й сьогодні її оддати» (І. С. Нечуй-Левицький), «Діти ладні виконати будь-яку роботу, тільки пообіцяй їм, що візьмеш на воза» (М. Томчаний).

Інше значення даного предиката співвідноситься з етапом «зважування» ЦД не реально, а суто метафорично. Воно вказує на сильну (як позитивну, так і негативну) емоцію суб'єкта, висока інтенсивність якої маніфестується бажанням, що начебто переросло в готовність зробити ту чи іншу абсурдну дію: «Він ладний був всіх цілувати як на великдень» (П. Кочура), «Вона ладна була його забити, Андрій це бачив» (М. Коцюбинський). Характер уявної дії може вказувати і на високу інтенсивність негативної етичної самооцінки: «Я стояв перед нею спантеличений і розгублений, ладний провалитися крізь землю...» (М. Чабанівський).

Предикативи *обережно*, *обачно*, констатуючи фазу безпосереднього виконання дії, вказують також на специфічність етапу зважування. Передбачаючи можливі побічні ефекти від своєї діяльності, суб'єкт уживає ряд заходів, які, на його погляд, сприятимуть їхній нейтралізації. Дієслова *застрахуватися* (від *С*), *передбачити*, адвербіальний предикатив *завбачливо* (*В*) констатують, що в результаті обмірковування суб'єкт ужив заходів, які гарантують нейтралізацію небажаних побічних ефектів, завдяки чому при зважуванні їх можна не брати до уваги. Дієслово *підстрахувати* (*У, Х від С*) указує на «кооперативний» режим аналогічної процедури, коли для гарантованої нейтралізації можливих побічних ефектів *С* запланованої дії, її суб'єкт *Х* звертається по допомогу до іншої особи *У*.

Адвербіальні предикативи *необережно Р*, *необачно Р*, *нерозважливо Р*, *рос. опрометчиво Р*, констатуючи здійснення дії, ретроспективно вказують, що, з погляду мовця, етап обмірковування дії було пройдено суб'єктом неадекватно, оскільки він недооцінив реальні побічні ефекти розпочатої акції. Адвербіали *легковажно Р*, *безрозсудно Р*, також указуючи на неадекватність проходження етапу обмірковування, містять, крім того, негативну оцінку суб'єкта мовцем — його осуд за те, що той зважився на вчинок, негативні наслідки якого є загальноочевидними, причому у випадку безрозсудливості ступінь їхньої негативності є максимальним.

Порівняймо у зв'язку з цим предикатив *сміливо (Х, Р)*, який указує, що суб'єкт робить *Р* усупереч тому, що відає собі повний звіт у його побічних ефектах (небезпеці для себе), викликаючи цим схвалення мовця.

Предикати *Р ризиковано*, *Х ризикує (С)* акцентують увагу на високоїмовірній реалізації небажаних (небезпечних) для *Х*-а наслідків *С* майбутньої чи розпочатої дії *Р* — наслідків, які безумовно зведуть нанівець доцільність *Р*. Але в їхньому значенні нічого не повідомляється про те, чи знає сам *Х* про цю небезпеку. Водночас форма доконаного виду *ризикнути*, що реалізує інший діатетичний варіант моделі керування *ризикувати* (пор. *Х ризикнув Р*), вказує на те, що суб'єкт повною мірою усвідомлює можливі небажані наслідки від *Р*¹².

Дієслово *передумати (Х, Р)* повідомляє, що в результаті повторного зважування суб'єкт визнав за краще відмовитися від первісного рішення, а *отямитися (Х)*, *схаменутися (Х)* констатує перегляд суб'єктом *Х* свого попереднього рішення, яке із загальноприйнятого погляду розглядається як абсурдне. Предикат *відмовляти (Х-а, У-а від Р)* містить вказівку на кооперативний режим зважування, коли інша особа (*Х*) намагається вплинути на суб'єкта ЦД, щоб змінити його рішення — переконати в тому, що побічний ефект від задуманої дії «перекриє» користь від її результату. Дієслова *врезонити* (рос. *урезонить*), *роззяти* вказують, що спроба іншої особи виявилася успішною, тобто суб'єкт відмовився від виконання свого первісного рішення. Порівняймо також рос. *образумить*, у якому міститься додаткова вказівка на очевидну абсурдність задуманої *Х*-ом дії *Р*.

¹² Див. про це також: Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики. — М., 2004. — С. 337–354.

Деякі лексичні одиниці не є цілком однозначними в тому плані, що залежно від конкретного контексту можуть описувати чи то стадію ПМ, чи то стадію «зважування»; пор., наприклад, предикатив *Х готовий до Р* (*Х не готовий до Р*). З одного боку, він може позначати стан «готовності до Р», який став результатом попередньої підготовки — забезпечення наявності усіх видів ресурсів, необхідних для здійснення Р, а також плану (технології) їхнього застосування (пор. *Він (цілком) готовий до походу*). У цьому випадку описуваний стан співвідноситься з етапом ПМ, відбиваючи стан справ, при якому «потенціал» суб'єкта (його ресурси) не вимагають більше жодних змін, що мають передувати застосуванню цих ресурсів для безпосереднього здійснення Р¹³. З другого боку, предикатив *Х готовий до Р* може вказувати на те, що суб'єкт раніше прийняв позитивне рішення щодо своєї участі в Р, незважаючи на те що добре обізнаний з можливими чи невідворотними наслідками Р (пор. *він готовий до подвигу, він готовий до самопожертви*). Тоді вираз *Х не готовий до Р* говорить про те, що така ж поінформованість змушує суб'єкта відмовитися від участі в Р. У цих випадках мова, природно, йде про стан справ, який співвідноситься з етапом «зважування».

Неоднозначність дещо іншого типу демонструє дієслово *братися (за Р)* (пор. *Х береться за Р / Х не береться за Р*). Йдеться не про «починальне» значення даного дієслова, яке вказує, що Х розпочав (чи не розпочав) діяльність Р, а те, яке відбиває факт прийняття Х-ом позитивного чи негативного рішення про здійснення Р. Справа в тому, що подібне рішення може бути прив'язане до різних стадій ЦД.

У першому випадку вираз *Х береться за Р* може означати, що Х, на відміну від багатьох інших, знає або ж після зрілого міркування зрозумів, яким чином можна здійснити Р, шлях до якого для багатьох є недостатньо очевидним або зовсім не очевидним. Також передбачено, що Х має у своєму розпорядженні необхідні засоби і «технології». Усе це й стало для Х-а аргументованою підставою прийняти позитивне рішення про здійснення Р. Тоді вираз *Х не береться за Р* вказує на те, що відсутність необхідних знань та навичок (неочевидність шляху досягнення Р для Х-а) змушує його відмовитися від виконання Р. Подібні рішення прив'язані до стадії ПМ, тому що аргументуються саме достатністю / недостатністю потенціалу суб'єкта для здійснення задуманої акції.

У другому випадку сентенційні форми *Х береться за Р / Х не береться за Р* маркують відповідно позитивне чи негативне рішення, яке обґрунтоване врахуванням можливих негативних побічних ефектів від здійснення Р (при тому, що суб'єкт має у своєму розпорядженні достатній потенціал для його реалізації). Тут ми вже маємо справу зі стадією власне «зважування». Позитивне рішення свідчить про те, що суб'єкт володіє такими винятковими навичками, які дозволяють уникнути чи запобігти можливим негативним наслідкам від Р. Негативне ж рішення говорить про протилежне — пор.: *Хірурги не беруться за операцію — ризик занадто великий...*

3. Етап «Намір». Важливими лексичними засобами, які фіксують стадію наміру, тобто такими, що констатують успішність проходження етапів бажання, ПР і зважування, є предикати *збиратися* і *мати намір (замірятися)*. Презумптивна частина їхніх тлумачень містить указівки на те, що суб'єкт має у своєму розпорядженні необхідні можливості для досягнення мети. Так, нормальне сприйняття фраз типу (5) *Ганна збирається (має намір) вийти за Василя заміж* припускає наявність презумпції, що Василь зробив Ганні пропозицію. Дивним виглядає речення (6) *Він збирається (має намір) захистити дисертацію* (при цілком нор-

¹³ Пор.: Жолковський А. К. Знач. праця.

мальному (7) *Він збирається (має намір) захищати дисертацію*). Причина аномальності (6) — у неочевидності виконання умови координації: адже для успіху дії необхідним є безпроблемне подолання усього «шляху» до поставленої мети (зокрема передбачається позитивне ставлення до відповідної акції всіх її контрагентів, у тому числі й ВАКУ, а воно не може виникнути задалегідь).

Семантичні розбіжності між *збиратися* і *мати намір* пов'язані зі специфікою проходження етапу зважування. Хоч обидва дієслова констатують позитивне рішення стосовно участі суб'єкта в тій чи іншій дії, *мати намір*, на відміну від *збиратися*, передбачає невимущеність відповідного рішення. У зв'язку з цим дивними є, наприклад, висловлення, у яких предикат, підпорядкований виразу *мати намір*, позначає виконання того чи іншого нормативного обов'язку перед соціумом, до якого належить суб'єкт. Фраза (8) *Він має намір піти до армії* сприймається нормально, якщо підпорядкована предикація має на увазі військову кар'єру, але аж ніяк не строкову службу, яка нормативно не має вільного вибору. А предикат *збиратися* не містить такого обмеження.

«Граматичним» засобом вираження стадії наміру слугує позначення певної майбутньої дії за допомогою дієслова, ужитого в теперішньому часі. За цих умов передбачається, що момент початку дії входить (з боку близького майбутнього) до «часу мовця» (ЧМ)¹⁴ — того часового інтервалу, у якому актуально мислить, уявляє себе мовець. Найчастіше цей момент уточнюється часовою обставиною, яка вказує на час, пізніший стосовно моменту мовленнєвого акту: (9) *Він завтра (сьогодні, о 12-й годині) від'їздить*. Разом з тим уживання часового сирконстанта (принаймні при даному дієслові) не є обов'язковим (пор. *Він від'їздить*).

Слід наголосити, що подібне «граматичне» позначення наміру є цілком еквівалентним уживанню лексем *збиратися*, *мати намір* і представляє відповідний задум як «справу остаточно вирішену», таку, яка буде неодмінно виконана суб'єктом (звичайно, якщо він не передумає). Так, з речення (9) однозначно випливає, що суб'єкт має у своєму розпорядженні усі необхідні для цього ресурси і що виконання дії було раніше позитивно «зважено». Прикметним є те, що у випадку, здавалося б, природного позначення майбутньої дії дієсловом у майбутньому часі цей ефект зникає. Так, з (10) *Він виїде (до Америки)* (без часової обставини) однозначно не випливає, що мова йде про реальний план, підкріплений наявністю всього потенціалу, необхідного для його реалізації (наприклад, наявністю візи), що стосовно нього було прийнято остаточно позитивне рішення і що його можливе виконання входить до ЧМ.

Розглянемо особливості подібного позначення стадії наміру. Природно, що для цього не можуть використовуватися дієслова, які позначають неконтрольовані процеси, стани, що не залежать від волі суб'єкта, які вказують не на те, що він виконує, здійснює, а на те, що з ним відбувається, пор.: (11)**Він (завтра) її ненавидить (нудьгує)*. У разі ж відсутності часової обставини подібні фрази набувають іншого значення, яке не має нічого спільного з вираженням наміру: *Він її ненавидить (нудьгує...)*.

Мова йде про вживання таких дієслів цілеспрямованої дії (при тому, що значення цільової ситуації може бути так чи інакше очевидним з їхнього тлумачення), у яких форма теперішнього часу недокожаного виду не має актуально-тривалою чи повторюваного (ітеративного) значення. Однак далеко не всі дієслова, що задовольняють цю умову, здатні в теперішньому часі позначати стадію наміру. Таку властивість має чимало перформативних предикатів, ужитих у не 1-й

¹⁴ Апресян Ю. Д. Дейксис в лексике и грамматике и наивная модель мира // Семиотика и информатика. — М., 1986. — Вып. 28. — С. 5–33.

особі¹⁵. Так, (12) *Х обіцяє Y-у Р* позначає перфектний стан, який вказує на те, що Х має намір виконати дію Р, у результаті якої зацікавлений Y — адресат обіцянки.

Значення дієслова недокопаного виду, яке є предметом нашого зацікавлення, звичайно кваліфікується як те, що має відбутися (рос. «предстояние»)¹⁶, теперішнє майбутнє чи теперішнє запланованого майбутнього¹⁷.

Близьке значення виражають так звані екзерситиви (термін Дж. Остіна)¹⁸, які в теперішньому часі мають значення того, що має відбутися, пор. приклад О. В. Падучевої¹⁹: *Х призначає Y-а Z-ом* (наприклад, *комендантом*) ≈ 'компетентний Х прийняв рішення; Х видав розпорядження зробити відповідні формальності'. Однак такі уживання фіксують не намір, а початкову стадію власне виконання дії — адже розпорядження уже віддано.

О. В. Падучева відзначає, що якщо дієслово належить до категорії дій звичайних (пор. *переїжджати, читати лекцію...*), то значення того, що має відбутися, — «збиратися переїжджати (читати лекцію)» — стає, поряд із актуально-тривалим, одним з його частково-видових значень²⁰. Якщо ж дієслово є «моментальним»²¹ (пор. *розлучатися, залишити...*), тобто не має актуально-тривалої семантики, то значення очікуваної дії виявляється його єдиним нетривіальним видовим значенням. Зауважимо, що це твердження зберігає свою чинність, якщо не брати до уваги випадки вживання цих дієслів у значенні «теперішнього історичного». На відміну від дієслів очікуваної дії, звичайні дієслова дії виявляються неоднозначними поза спеціальним контекстом, роль якого може, наприклад, виконувати обставина часу. Як засвідчила Р. Й. Розіна²², багато дієслів володіння здатні в теперішньому часі позначати намір, пор. (13) *Він дає мені на суботу свого велосипеда*. Однак без часової обставини речення втрачає однозначність. Так, фраза *Він дає мені свого велосипеда* допускає й ітеративну інтерпретацію (тобто «дає час від часу»).

Значення наміру часто імпліцитно передається за допомогою дієслів цілеспрямованого пересування. Як відомо, дієслова, що вказують на пересування, можна умовно поділити на три типи залежно від того, яка саме фаза дії (початкова, серединна чи кінцева) перебуває в полі зору мовця. Розглянемо ряд прикладів з дієсловом *їхати* та його похідними, — саме воно звичайно використовується як родовий термін для позначення більшості видів пересування (без уточнення їхнього характеру). Початкова фаза руху відповідно може бути позначена дієсловом *від їздити* (як і іншими префіксальними, пор. *вийжджати, від їжджати...*), серединна — дієсловом *їхати*, а кінцева — *приїжджати*.

¹⁵ Пор.: Кустова Г. И., Падучева Е. В. Перформативные глаголы в неперформативных употреблениях // Логический анализ языка. Ментальные действия.— М., 1993.— С. 30–37; Падучева Е. В. Семантические исследования : Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива.— М., 1996.— 464 с.

¹⁶ Падучева Е. В. Семантические исследования...

¹⁷ Гловинская М. Я. Семантика, прагматика и стилистика видо-временных форм // Грамматические исследования : Функционально-стилистический аспект.— М., 1989.— С. 74–145.

¹⁸ Остин Д. Л. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике : Теория речевых актов.— М., 1986.— Вып. 17.— С. 22–131.

¹⁹ Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики.— М., 2004.— С. 483.

²⁰ Падучева Е. В. Семантические исследования : Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива.— М., 1996.— С. 115.

²¹ Маслов Ю. С. Вид и лексические значения глагола // Известия АН СССР : Отд-е лит. и яз.— 1948.— Т. 7. Вып. 4.— С. 303–316; Vendler Z. Verbs and Times // Vendler Z. Linguistics in philosophy.— Ithaca, 1967; Апресян Ю. Д. Глаголы моментального действия и перформативы в русском языке // Русистика сегодня. Язык: система и её функционирование.— М., 1988.— С. 59.

²² Розина Р. И. Дарю (релевантный семантический класс глаголов обладания) // Лики языка.— М., 1998.— С. 305–314.

Дієслова першого і третього типу в значенні, яке нас цікавить, частіше вживаються у випадках дійктичної зв'язаності валентностей початкової чи кінцевої точки (тобто коли початкова або ж кінцева точка руху збігається з місцем, у якому перебуває мовець). За таких умов дійктична зв'язаність позначається або через компресію — нереалізацію відповідної валентності²³, або ж за допомогою дійктично зв'язаних займенників чи прийменниково-займенникових комплексів на зразок *звідси, сюди, від нас, до нас* і т. ін. Такі дієслова не мають актуально-тривалого значення недоконаності. Тому (якщо не враховувати можливості їхньої інтерпретації в «теперішньому історичному») значення очікуваної дії можна вважати основним значенням їхніх форм недоконаного виду.

Як бачимо, дієслово *від'їздити* (у випадку дійктичної зв'язаності валентностей початкової точки) допускає факультативне вживання валентності кінцевої точки і часового сирконстанта: (14а) *Іван від'їздить*; (14б) *Іван завтра від'їздить*, *Іван завтра звідси від'їздить*; (14в) *Іван від'їздить до Львова*; (14г) *Іван завтра від'їздить до Львова*. При цьому в міру заповнення більшої кількості валентностей збільшується й інформаційна повнота повідомлення, сутність якого, однак, не змінюється. Те саме стосується й дійктично зв'язаного вживання дієслів, що позначають кінцеву фазу пересування, пор.: (15а) *(Сюди) приїжджає Іван*; (15б) *Завтра (сюди) приїжджає Іван* і т. ін.

Натомість дієслово *їхати*, яке відбиває серединну фазу дії, вказує насамперед на процес пересування, тобто його основним аспектуальним значенням недоконаності є актуально-тривале. Тому для реалізації значення очікуваної дії воно вимагає обов'язкової наявності в реченні спеціальних засобів, які блокують можливість його актуальної інтерпретації або знімають неоднозначність. Це звичайно досягається завдяки заповненню валентності кінцевої точки у сполученні з часовою обставиною, яка вказує на часовий інтервал, пізніший щодо моменту мовленнєвого акту, пор.: (16) *Іван завтра їде до Львова*. Якщо ж намір суб'єкта обом комунікантам уже відомий (тобто утворює прагматичну презумпцію), тоді валентність кінцевої точки залишається незаповненою. Однак у цьому випадку має бути обов'язково реалізована обставина часу (тобто предметом повідомлення є лише вказівка на час здійснення очікуваної події): (17) *Іван їде завтра*.

Власне актуально-тривалого значення дієслово *їхати* набуває за умови реалізації часового сирконстанта, який експлікує синхронність відповідного процесу з часом мовленнєвого акту, пор. (18) *Іван зараз (на даний момент) їде до Львова*.

Діалогічні предикати. Лексика цілеспрямованої діяльності може поділятися принаймні на два типи:

1) дескриптивні предикати, які об'єктивно відбивають той чи інший цільовий акт або його етап. Усі розглянуті вище лексичні одиниці належать до дескриптивних предикатів;

2) «діалогічні» предикати, предикати прямої мови, що, відбиваючи цільовий акт чи стадію ЦД, крім того, позначені певною суб'єктивністю мовця і за своєю природою близькі до перформативів. Діалогічний предикат завжди однозначно діагностує контекст діалогу, реального чи уявленого. Відтак відповідна репліка входить в один з етапів цільової дії. У такий спосіб виявляється кооперативний етап ЦД, коли мовець постає чи то як безпосередній суб'єкт доцільної діяльності, чи то виконує роль радника практично на будь-якій стадії ЦД, здійснюваної адресатом.

²³ Леонтьева Н. Н. О смысловой неполноте текста // Машинный перевод и прикладная лингвистика. — М., 1969. — Вып. 12. — С. 96–114.

Часто діалогічний предикат може виконувати ту саму семантичну функцію, що й дескриптивний, відрізняючись від нього лише своїм уживанням. Предикат *відмовляти*, як уже зазначалося, співвідноситься з етапом кооперативного зважування. Ту саму функцію виконує заперечна форма предиката *варто* в діалогічному режимі: (19) *Не варто туди ходити*. Водночас стверджувальна форма даного предиката в рематичній позиції виконує функцію позитивного кооперативного зважування: (20) *Туди піти варто* = «Те, що туди варто піти, є правильним».

Предикат *радити* дескриптивно відбиває кооперативний етап ПМ, пов'язаний із наданням суб'єктові ЦД інформації про спосіб досягнення поставленої мети. Подібну функцію, але в діалогічному режимі, виконують безособові дієслова *слід*, *належить*, коли кооперативним учасником виступає сам мовець: (21) *Вам слід (належить) поїхати до Львова*. Як справедливо зазначають І. М. Кобозева та Н. І. Лауфер²⁴, відмінною рисою даного предиката є його зв'язок з деяким готовим «писаним чи неписаним» правилом. За таких умов речення, у яких наявна референтна адресатна валентність *слід (належить)*, виконують функцію посилення на дане правило у зв'язку з конкретною метою, що її переслідує суб'єкт, пор. (21), а також (22) *Вам належить звернутися до лікаря*. В інших випадках, у разі нереалізації валентності адресата або її нереперентного статусу, а також явної чи неявної вказівки на вид неактуалізованої мети, висловлення ототожнюється із самим загальним правилом: (23) *Перед їжею слід мити руки; Звертання слід виділяти комою*.

Репліка *Є варіант!* є засобом діалогічного маркування моменту етапу ПМ, у який суб'єкт (= мовець) зумів у проблемній ситуації знайти рішення, як досягти мети.

Заперечні форми предикатів *радити* і *слід* відповідно маркують дескриптивний та діалогічний режими етапу кооперативного негативного зважування, пор.: (24) *Іван не радить йому їхати до Москви* і (25) *Вам не слід їхати до Москви*. Водночас з оцінним етапом зважування може співвідноситися і стверджувальна форма *слід*, якщо її підпорядкований предикат позначає суто ментальну дію. Порівняймо у зв'язку з цим ще один приклад²⁵: (26) *Йому слід було гарненько подумати, перш ніж прийняти таке рішення*, де функція даного дієслова (вказівка на необхідність адекватного зважування) підкріплюється самим значенням речення.

Інверсійний варіант конструкції з *необхідно*, у якій цей предикат опиняється в рематичній позиції, а його факультативні валентності суб'єкта X та мети P не реалізовані (пор. (27) *В необхідно*), свідчить про діалогічний спосіб його вживання і співвідноситься з етапом кооперативного зважування. При цьому (27) указує на те, що В є єдиним (безальтернативним) способом подолання поточної критичної ситуації (чи то непогіршення ЗСС, чи то поліпшення його поточних негативних показників). У цьому випадку наведена конструкція природно інтерпретується за допомогою імплікативної залежності, яка вибудовується як протилежна вихідній і подається не від наслідку до посилання, а навпаки — від посилання до наслідку: 'Якщо не В, то не Р'. Таким чином, (27) ≈ 'Якщо не здійснити В, то ЗСС погіршиться (чи не покращиться)', що, на думку мовця, має стати для слухача переконливим аргументом на користь прийняття ним позитивного рішення про виконання В.

Багато випадків «діалогічного» вживання прислівника *краще* пов'язані з пізнішим стосовно бажання етапом «зважування», коли мовець «підптовхує» су-

²⁴ Кобозева І. Н., Лауфер Н. І. Семантика модальних предикатів долженствования // Логический анализ языка. Культурные концепты.— М., 1991.— С. 169–175.

²⁵ Там же.

б'єкта ЦД, який вагається, до ухвалення позитивного рішення щодо доцільності задуманої акції. За цих умов об'єктами зіставлення виступають дві нереферентні альтернативи — починати чи не починати відповідну дію. Репліка на зразок *краще Р* вказує на більшу перевагу акції порівняно зі стримуванням від неї: (28) *Краще піти* ≈ 'Краще піти, ніж не піти'. Конструкції з підпорядкованою інфінітивною предикацією вказують на однозначну перевагу запропонованої альтернативи порівняно з тією, що відкидається. Конструкція ж з підпорядкованим імперативом передбачає більшу ймовірність такої переваги: (29) *Краще піди* ≈ 'Напевно (швидше за все) буде краще тобі піти, ніж не піти'. Використання заперечної форми підпорядкованого предиката вказує на те, що мовець, виконуючи функцію кооперативного порадики на стадії «зважування», спонукує суб'єкта ЦД відмовитися від виконання обмірковуваної дії: *Краще не ходи (не йди)*.

В інших випадках діалогічні репліки з *краще* співвідносяться з іншим етапом — ПМ. Тут постає питання не про те, починати чи не починати задуману дію, а про вибір найкращого способу її виконання. Мовець надає суб'єктові ЦД інформацію про такий шлях досягнення переслідуваної мети, який є кращим або найоптимальнішим з усіх інших альтернативних шляхів: (30) *Вам краще сісти на метро* (в порівнянні з іншими можливими варіантами дістатися до потрібного місця); (31) *Книжки краще зберігати за склом* (порівняно з іншими способами зберігання книжок).

Адвербіальні предикативи *В правильно, В неправильно* виконують функцію істиннісних оцінок, що констатують, відповідають чи не відповідають уживані суб'єктом кроки загальному правилу, виконання якого забезпечує оптимальне досягнення мети, поставленої перед суб'єктом (те чи інше відхилення від правила оцінюється як «іраціональна поведінка»).

Функції діалогічних предикатив усередині проблематики ЦД досить різноманітні. Так, з етапом ПМ співвідноситься значна кількість лексичних засобів, які констатують, що обраний суб'єктом спосіб досягнення бажаного є неправильним. Порівняймо такі лексеми, як *В марно, В даремно, В безглуздо, В безперспективно*, які мають загальну логічну структуру на зразок: 'Те, що Р буде досягнуто, якщо вжити В, є неправильним'.

Цікаво, що найближчі російські відповідники укр. *марно, даремно*, а саме — *напрасно, зря* можуть, характеризуючи вже виконану дію, набувати різних значень, які співвідносяться з різними етапами ЦД. Ця варіативність значень однозначно маркується типом комунікативної позиції прислівника²⁶. У рематичній позиції *напрасно* (так само, як і *понапрасну*) констатує безуспішність виконання відповідної дії, тобто співвідноситься з етапом «постфактумного» ПМ: (32) *Я ходил к нему напрасно (понапрасну, зря)*. Натомість у позиції «атрибута реми», де не можна вжити *понапрасну* (пор. (33) *Напрасно (*понапрасну), зря я к нему ходил*) прислівник набуває значення «запізнілого каяття», констатуючи неадекватність попереднього етапу зважування — помилковість позитивного рішення стосовно виконання дії, про наслідки якої тепер доводиться жалкувати.

Уживаючи препозитивну форму предикатива *доцільно* (пор. *Доцільно Р*), мовець відтак стверджує, що в інтересах «співтовариства», до складу якого входить (як мінімум) він і слухач (слухачі), буде корисно поставити собі за мету Р', до якої нормативно веде діяльність Р. Звернімо увагу, що подібні репліки мають інтродуктивний характер, даючи слухачеві уявлення про ситуацію Р' як мету

²⁶ Зализняк А. А. Наречие *напрасно*: семантика и сочетаемость // *Metody formalne w opisie języków słowiańskich*. — Białystok, 1990. — S. 115–128; Падучева Е. В. Модальность как сценарий // Труды междунар. конф. Диалог'2005. — М., 2005. — С. 395–400.

діяльності Р. Навпаки, уживання постпозитивної негативної форми даного предикатива (*Р недоцільно*) указує на те, що ставити собі за мету Р' нераціонально, оскільки витрата ресурсів, застосування яких є необхідним для здійснення діяльності Р — шляху до Р', перекреслить користь від Р'.

Російський предикатив *Р чревато С* фіксує момент обмірковування, коли увага суб'єкта зосереджена на небажаному сторонньому ефекті С від очікуваної діяльності Р. Предикативи *дорого Р, ніколи Р* відбивають момент негативного зважування акції В, яке мотивується відповідно дефіцитом фінансового чи часового ресурсу.

У певних контекстах протиставлення дескриптивних і діалогічних предикатів нейтралізується, і діалогічні предикати здобувають статус дескриптивних. Так відбувається, наприклад, при введенні до речення спеціальних засобів, які вказують на розбіжність часу мовленнєвого акту і часу вже виконаної дії, коли висловлення виконує функцію повідомлення, заснованого на об'єктивному знанні: (34) *Поїздка виявилася марною (даремною, безглуздою, недоцільною)*. Такий самий ефект має і позначення за допомогою відповідної лексеми пропозиціональної валентності ментального предиката, вживання якого робить можливим варіювання особи суб'єкта думки, пор. *Він вважає поїздку марною (даремною, безперспективною, недоцільною)*.

На противагу діалогічним дескриптивні предикати є більш «семантичними». Вони, як правило, самодостатні й однозначно вказують на той чи інший етап ЦД. Діалогічні предикати часто не мають такої самодостатності і їхня реальна функція може бути розпізнана тільки завдяки специфіці підпорядкованої предикації (йдеться, звичайно, про семантичне, а не синтаксичне підпорядкування).

V. M. TRUB

AN ATTEMPT OF SEMANTIC ANALYSIS OF VOCABULARY OF THE GOAL-ACTIVITY

The paper deals with an approach to the explanation of vocabulary of the goal-activity. The approach is based on the general scheme, distinguishing the different stages that are common to the goal-activity of any kind.

Key words: goal-activity, practical reasoning, reflection (weighing the pros and cons), accessory consequence, decision, intention.